

ประชากรชายขอบ: มุมมองในเชิงจำนวนและการกระจาย

Marginalised Populations: Numbers and Distribution Aspects

กาญจนา เทียนลาย¹ และธีรณรงค์ สกุลศรี²

Kanchana Thianlai, and Teeranong Sakulsri

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงการนิยามความหมายในการจำแนกเพื่อจัดกลุ่มประชากร ซึ่งในบางกรณีส่งผลต่อจำนวน และการกระจายตัวของกลุ่มประชากรชายขอบในประเทศไทย โดยยก 4 กรณีตัวอย่างได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อย คนไร้รัฐตามกฎหมาย หรือคนไร้สัญชาติ เด็กไร้สัญชาติ แรงงานข้ามชาติ และคนจน บทความนี้พบว่าการให้คำนิยามหรือความหมายของ “คนชายขอบ” มีระดับในการอธิบายความที่หลากหลายน และมีความเป็นพลวัตตามการเปลี่ยนแปลงบริบทของสังคม ในการนิยามความหมายเพื่อทำความเข้าใจกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ในบางครั้งกลับยิ่งเพิ่มความรุนแรง หรือเป็นการตอกย้ำให้ภาพความเป็นชายขอบชัดเจนมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนพบว่า การให้นิยามความหมายมีนัยสำคัญต่อการนับจำนวนประชากร และส่งผลต่อทิศทางการกำหนดนโยบายและการพัฒนาประเทศ

คำสำคัญ: ชายขอบ, สภาวะชายขอบของสังคม, กลุ่มชาติพันธุ์, คนไร้สัญชาติ, แรงงานข้ามชาติ, คนจน

Abstract

This article defines marginalised populations by group and considers their effect in numbers and dispersion in Thailand through four example cases, namely the ethnics, the stateless persons/children, migrant labour and the poor. Marginalised people are defined in several terms and dynamics through the context of social changes. To understand certain groups, sometimes a definition makes a group more marginalised. Nevertheless, such definition is an important implication for counting population that in addition affects policy direction and development.

Keywords: marginality, marginalisation, ethnic group, stateless person, migrant labour and the poor.

¹ นักวิจัยประจำสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

² นักวิจัยประจำสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

1. นำเรื่อง

กระทรวงมหาดไทยและสำนักงานสถิติแห่งชาติ ถือเป็นหน่วยงานหลักในการจัดเก็บข้อมูลประชากรระดับชาติ โดยอาศัยแหล่งข้อมูลทางประชากรที่สำคัญคือ ระบบทะเบียนราษฎรและสำมะโนประชากร การเก็บข้อมูลประชากรนี้ สันนิษฐานว่า อาจเริ่มต้นจากการจดทะเบียนชายฉกรรจ์เพื่อไว้ใช้ในราชการสงคราม และมีการพัฒนาการเก็บข้อมูล ประชากรเรื่อยมา จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. 2452 ก็มีการแจงนับประชากร ทัวราชอาณาจักร ซึ่งถือได้ว่าเป็นการทำสำมะโนประชากรครั้งแรก และทำต่อมาเป็นระยะใน พ.ศ. 2462, 2472, 2480 และ 2490 เป็นการเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำทะเบียนประชากร จนประมาณปี พ.ศ. 2495 จึงได้เริ่มแยก การทำสำมะโนประชากรออกจากทะเบียนราษฎรอย่างชัดเจน และมีการทำสำมะโนประชากรในความหมาย ปัจจุบัน³เป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2503 และต่อมาใน พ.ศ. 2513, 2523, 2533, 2543 และ 2553 ส่วนการทะเบียนราษฎรก็ได้มีการพัฒนาต่อเนื่องโดยปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยด้วยข้อมูลจากการจดทะเบียนการเกิด การตาย และการแจ้งย้ายเข้า ย้ายออก แทนการแจงนับประชากรใหม่ทุก 10 ปีเหมือนในอดีต (รศรินทร์ และคณะ, 2551)

การนับประชากรโดยทั่วไปนั้น มีการแบ่งประชากรออกเป็นกลุ่มต่างๆ จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม กระบวนการนี้ ได้ “กีดกัน” ประชากรบางกลุ่มให้หลุดออกไปจากสังคมไทย (social exclusion) ทำให้เกิดภาพแบ่งแยกระหว่าง คนกลุ่มใหญ่และคนกลุ่มน้อยในประเทศ และด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน เช่น ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ และประชาชนผู้ด้อยฐานะทางเศรษฐกิจ จึงสร้างความเป็นชายขอบ (marginalisation) ให้กับประชากรหลากหลายกลุ่ม บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงนโยบายของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อการให้นิยามความหมายในการจำแนก ประชากรออกเป็นกลุ่มต่างๆ ว่าเป็นกระบวนการสำคัญที่ผลักดันให้ประชากรกลุ่มต่างๆ กลายเป็นชายขอบ (marginalised) จากประชากรส่วนใหญ่ในแต่ละช่วงเวลา เนื่องจากนิยามดังกล่าวได้ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อ การนับจำนวนและการกระจายตัวของประชากรกลุ่มต่างๆ ซึ่งในบางครั้งกลายเป็นการกีดกันประชากรบางกลุ่ม ให้ออกไปอยู่นอกขอบมากยิ่งขึ้น

แนวคิดและกระบวนการให้นิยามสู่ความเป็นชายขอบนั้น ถูกนำไปศึกษาชีวิตของกลุ่มคนที่ถูกมองว่าไร้อำนาจ และด้อยสิทธิในสังคมไทยจากมุมมองหลากหลายสาขา ในมุมมองของนักสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา “คนชายขอบ” คือกลุ่มประชากรที่อยู่ชายขอบของสังคม วัฒนธรรม หรือเศรษฐกิจหลัก หรือคนกลุ่มน้อยที่ถูกเบียดขับให้อยู่วงนอก ของประชากรกลุ่มใหญ่ หรือกลุ่มประชากรที่ไม่ได้รับโอกาสในการเข้าถึง ไม่ได้รับความเป็นธรรม หรือถูกกีดกัน ออกจากระบบการต่อรองอำนาจ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับสิทธิขั้นพื้นฐานหรือการจัดสรรทรัพยากร รวมทั้งกลุ่มประชากร ที่ง่ายต่อการถูกครอบงำทางความคิดและวัฒนธรรม ขาดความมั่นคงในสังคม ลักษณะ “คนชายขอบ” อาจแตกต่าง จากประชากรส่วนใหญ่ของสังคม ในแง่ของชาติพันธุ์ ศิพพรรณ ศาสนา อุดมการณ์ การศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และชนชั้นทางสังคม (สุริชัย, 2550; ชมพู, 2554; พงษ์เทพ, 2554; สุริยา และพัฒนา, 2542)

³ สำมะโนประชากรในความหมายปัจจุบัน คือ กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรทุกคน เกี่ยวกับลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคม ในประเทศใดประเทศหนึ่ง หรือกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรทุกคนในขอบเขตที่กำหนด โดยข้อมูล อ้างถึง ณ เวลาที่กำหนดไว้ รวมถึงกระบวนการวิเคราะห์ และนำเสนอผล ซึ่งในความหมายนี้ใช้กับสำมะโนเคหะ (Housing Census) ด้วย เช่นเดียวกัน แต่เปลี่ยนจากประชากรทุกคนเป็นที่อยู่อาศัยทุกครัวเรือนแทน (United Nations, 1997 อ้างใน รศรินทร์ และคณะ, 2551)

คนชายขอบยังหมายถึง “ผู้ไร้อำนาจ” ซึ่งได้แก่ การไร้อำนาจในทางเศรษฐกิจและการเมือง อันเป็นผลมาจากการไม่มีทรัพย์สินและปัจจัยการผลิต การขาดโอกาสทางการศึกษา การเข้าถึงสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และการเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ (นภาพร, 2552) ในทางเศรษฐศาสตร์การเมือง ความเป็นคนชายขอบคือคนที่ด้อยอำนาจ คนที่ตกเป็นเบี้ยล่างของคนกลุ่มใหญ่ ยากไร้ เพศด้อย ไม่มีตำแหน่งทางสังคม หรือเรียกรวมๆ ว่าเป็น “คนอื่น” ทำให้คนเหล่านี้ถูกกีดกันซ้ำแล้วซ้ำเล่า มีโอกาสที่จะถูกเบียดขับออกจากสังคม ไม่ว่าจะ เป็นในบริบททางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ (สุริชัย, 2550)

สำหรับกระบวนการทำให้คนหรือคนกลุ่มใดเป็นชายขอบนั้น เป็นกระบวนการที่ไม่ได้เกิดจากกลุ่มคนที่เป็นคนชายขอบเอง แต่เกิดจากการถูกทำให้กลายเป็นชายขอบโดยผู้มีอำนาจเหนือกว่า ในงานศึกษาของ Simes (1999) ได้อธิบาย กระบวนการกลายเป็นชายขอบว่าก่อรูปขึ้นจากวาทกรรมของกรอบความคิดใหญ่ๆ 3 กรอบ (Simes, 1999 อ้างใน Andersson, 2003) คือ

- (1) **กรอบความคิดเรื่องความเสมอภาคหรือความไม่เท่าเทียม (equality/inequality discourse)** ในกระบวนการตัดสินความเป็นชายขอบมักมองในแง่ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสวัสดิการของผู้ได้รับและไม่ได้รับสวัสดิการ
- (2) **กรอบความคิดเรื่องความปกติหรือความเบี่ยงเบน (normality/deviance discourse)** ในกระบวนการถูกทำให้เป็นชายขอบมักตั้งอยู่บนฐานประสบการณ์และทัศนคติของคนในสังคมนั้นว่า คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมีความเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคม (social norms) และบริบทของชุมชน (moral community) ที่อาศัยอยู่
- (3) **กรอบความคิดเรื่อง “พวกเรา” หรือ “พวกเขา” (us/others discourse)** ในกระบวนการถูกทำให้เป็นชายขอบมักจะผูกกับแนวคิดเรื่องความเป็นรัฐ-ชาติ ที่มี การแบ่งเราแบ่งเขา และแบ่งความแตกต่างของกลุ่มคนตามอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และประเพณี

ทั้ง 3 วาทกรรมเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมและความไม่เป็นธรรมทางสังคม ความเป็น “คนชายขอบ” จึงเสมือนเป็นพื้นที่สีเทา (grey zone) ที่คนกลุ่มหนึ่งมีโอกาสได้รับการยอมรับและขับออกจากกลุ่มใหญ่ในสังคมได้เท่าๆ กัน ด้วยเหตุนี้ คนบางกลุ่มในสังคมไทยจึงมีภาพของความเป็นชายขอบที่ไม่ชัดเจน และมีโอกาสเปลี่ยนแปลงสภาพเป็นชายขอบและไม่เป็นชายขอบได้เท่าๆ กัน การให้ความหมายของคนชายขอบในระยะหลังจะหลีกเลี่ยงการชี้เฉพาะเจาะจงความเป็นชายขอบให้กับคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งด้วยคำจำกัดความที่ชัดเจน (Simes, 1999 อ้างใน Andersson, 2003)

สำหรับความหมายและคุณลักษณะของคนชายขอบนั้น Gurung & Kollmair (2005) อธิบายด้วย 2 กรอบแนวคิดหลักๆ คือ (1) **แนวคิดด้านสังคม (societal framework)** ในมิติของประชากร ศาสนา วัฒนธรรม โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ที่เชื่อมโยงกับการเข้าถึงทรัพยากรของปัจเจกหรือกลุ่ม โดยเน้น การทำความเข้าใจ การอธิบายสาเหตุของการถูกเบียดขับ ความไม่เท่าเทียม ความอยุติธรรมของสังคม ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดเรื่องความเสมอภาคหรือความไม่เท่าเทียมของ Simes และ (2) **แนวคิดเกี่ยวกับขอบเขต เขตแดน (spatial framework)** โดยใช้ที่ตั้งหรือระยะทางจากจุดศูนย์กลางการพัฒนาเป็นตัวกำหนดความเป็นชายขอบ

ทั้งนี้ แนวคิดด้านสังคมและขอบเขตนี้มีส่วนที่ซ้อนทับกันอยู่ ดังตัวอย่างการให้ความหมายว่ากลุ่มชาติพันธุ์เป็นประชากรชายขอบนั้น ขึ้นอยู่กับแนวคิดเชิงพื้นที่ การอาศัยในพื้นที่ห่างไกลหรือตามตะเข็บชายแดน มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกับคนกลุ่มใหญ่ และส่วนทางสังคมก็คือ การไม่ได้รับความเท่าเทียมในการเข้าถึงบริการพื้นฐาน เช่น การศึกษา การทำงาน และสาธารณสุข เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีความเห็นว่า ความเป็น “คนชายขอบ” เสมือนเป็นพื้นที่สีเทา (grey zone) ที่คนกลุ่มหนึ่งมีโอกาสได้รับการยอมรับและขับออกจากกลุ่มใหญ่ในสังคมเท่าๆ กัน ซึ่งในระยะหลัง กลุ่มแนวคิดทฤษฎีต่างๆ หลีกเลี่ยงการให้ความหมายที่ชี้เฉพาะเจาะจงความเป็นชายขอบให้กับคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งด้วยคำจำกัดความที่ชัดเจน (Pedersen, 1996 อ้างใน Andersson, 2003) ดังที่พบว่า คนบางกลุ่มในสังคมไทยมีภาพของความเป็นชายขอบที่ไม่ชัดเจน และในเวลาที่แตกต่างกัน ก็มีโอกาสเปลี่ยนสถานภาพเป็นชายขอบและไม่เป็นชายขอบได้เท่าๆ กัน จากคำจำกัดความดังกล่าว กลุ่ม “ประชากรชายขอบ” จึงอาจหมายถึง ชาวเขาเผ่าต่างๆ กลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย ผู้อพยพลี้ภัย คนไร้รัฐ ไร้สัญชาติ คนยากจน คนจนเมือง ชาวสลัม คนขอทาน คนเก็บขยะ คนไร้บ้าน คนพิการ ผู้สูงอายุ แรงงานข้ามชาติ แรงงานไร้ทักษะฝีมือ แรงงานนอกระบบ แรงงานเหมาช่วง ผู้ติดเชื้อเอชไอวี ผู้ติดยาเสพติด แม่เลี้ยงเดี่ยว คนรักเพศเดียวกัน และหญิงบริการ เป็นต้น

ขณะที่ความหมายของ “คนชายขอบ” สามารถสั่นไหวไปตามพลวัตของสิ่งต่างๆ ตามกระแสของการพัฒนาโลกาภิวัตน์ หรือสิ่งอื่นใดก็ตามแต่ บทความนี้ ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์หลักคือ เพื่อแสดงให้เห็นถึงการนิยามความหมายในการจำแนกเพื่อจัดกลุ่มประชากร ซึ่งส่งผลต่อจำนวนและการกระจายตัวของกลุ่มประชากรชายขอบในประเทศไทย โดยใช้กรอบความคิดของ Sirnes (1999) และ Gurung & Kollmair (2005) ที่ครอบคลุมประเด็นเรื่องความเสมอภาคหรือเท่าเทียม (equality/inequality discourse) ความปกติหรือความเบี่ยงเบน (normality/deviance discourse) ความเป็น “พวกเขา” “พวกเรา” (us/others discourse) และลักษณะทางภูมิศาสตร์ (geography) เป็นกรอบในการอธิบาย 4 กรณีตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อย คนไร้รัฐตามกฎหมายหรือคนไร้สัญชาติ เด็กไร้สัญชาติ แรงงานข้ามชาติ และคนจน (ตาราง 1) และแสดงให้เห็นถึงจำนวนและการกระจายตัวของกลุ่มประชากรชายขอบในประเทศไทยด้วยแผนที่

ตาราง 1 กรอบแนวคิดของการให้คำจำกัดความ “ประชากรชายขอบ”

ประชากรชายขอบ	กรอบแนวคิดของการศึกษา			
	ความเสมอภาคหรือความไม่เท่าเทียม (The equality/inequality discourse)	ความปกติหรือความเบี่ยงเบน (The normality/deviance discourse)	“พวกเขา” “พวกเรา” (The us/others discourse)	ลักษณะทางภูมิศาสตร์ (Geography)
1. ชนกลุ่มน้อย	✓	✓	✓	✓
2. คน/เด็กไร้สัญชาติ	✓	✓	✓	✓
3. แรงงานข้ามชาติ	✓	✓	✓	✓
4. คนจน	✓		✓	

2. ชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มชาติพันธุ์⁴ (ethnic groups)

ในอดีต หากกล่าวถึง “ประชากรชายขอบ” (marginal people) ราชบัณฑิตยสถานได้ให้คำจำกัดความว่า หมายถึง “กลุ่มที่ยังไม่ถูกกลืนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มใหญ่อย่างสมบูรณ์ กลุ่มที่ละทิ้งวัฒนธรรมของตนไปบางส่วน และยังไม่เป็นที่ยอมรับอย่างสมบูรณ์ในวัฒนธรรมใหม่ที่กลายมาเป็นวิถีชีวิตของตน คำนี้มักจะนำมาใช้กับกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ ในกลุ่มคนนี้จะมีความแตกต่าง ผสมกันมากมาย ดังนั้น ทักษะ คุณค่า และแบบอย่างพฤติกรรมที่แสดงออกมาก็จะมีได้มีลักษณะเป็นของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524 อ้างใน สุริชัย, 2550)

นัยของความหมายข้างต้น ก็คือนิยามของ “ชนกลุ่มน้อย” (minority group) ที่หมายถึง “กลุ่มคนซึ่งกำหนดโดยขนาดหรือส่วนของประชากรว่ามีจำนวนน้อยกว่าประชากรส่วนใหญ่ กล่าวคือ เป็นกลุ่มย่อย ซึ่งมีแบบอย่างวัฒนธรรมย่อยอยู่ภายในสังคมใหญ่ ชนกลุ่มน้อยต่างๆ มีเอกลักษณ์หรือพันธะผูกพันกันด้วยเชื้อชาติ สัญชาติ ศาสนา หรือลักษณะอื่นๆ ทางวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดเจนว่าต่างไปจากชนส่วนใหญ่ของสังคม ในสังคมที่มีปัญหาละเอียดอ่อนในทางเชื้อชาติมักพบว่า ชนกลุ่มน้อยตกอยู่ในฐานะที่ถูกเหยียดฉานท์และได้รับการปฏิบัติไม่เท่าเทียมกับคนกลุ่มใหญ่” (สุริชัย, 2550:11-12)

กลุ่มชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย เกิดขึ้นเมื่อรัฐบาลไทยไม่ยอมรับว่าประเทศไทยมีชนเผ่าพื้นเมือง จึงเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ (นอกเหนือจากคนไทย) ว่า “ชนกลุ่มน้อย” โดยในความหมายของรัฐ คือ ชนเผ่าหรือคนต่างชาติพันธุ์ที่อาศัยรวมกันกับชนเผ่าอื่นที่มีจำนวนมากกว่า “ไม่ใช่/ไม่เป็นคนไทย” ตามกฎหมาย เป็นคนที่อพยพมาจากประเทศอื่นที่ไม่ใช่คนไทยดั้งเดิม ไม่ได้มีสัญชาติไทย เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยชั่วคราว หรือมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับชนกลุ่มใหญ่ของประเทศไทย เป็นกลุ่มที่มีความแตกต่างจากชนส่วนใหญ่ในด้านเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี อุดมการณ์ทางการเมือง สภาพทางภูมิศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐาน

ในยุคสมัยของการกำเนิดรัฐชาติ เมื่อมีการใช้หลักดินแดนกำหนดเส้นพรมแดนระหว่างประเทศเป็นเกณฑ์ แต่ในความเป็นจริงแล้วการติดต่อทางสังคมระหว่างเส้นพรมแดนนี้ไม่สามารถแยกผู้คนขาดจากกันได้อย่างชัดเจน ในบริเวณตะเข็บชายแดนจึงมีการเดินทางไปมาหาสู่กันอย่างเป็นเสรี และท่ามกลางการบังคับใช้กฎหมายต่างๆ ของรัฐ สิ่งเหล่านี้นำไปสู่ปัญหาการ “ตกสำรวจ” ของกลุ่มคนต่างๆ นำไปสู่ปัญหาการที่กลุ่มคนเหล่านี้ไม่มีสถานะทางทะเบียน และเป็นจุดเริ่มต้นของการมีคนไร้สัญชาติในประเทศไทย

ด้วยความที่รัฐใช้กรอบคิด “พวกเขา-พวกเรา” จำแนกคนที่ผิดแผกแตกต่างไปจากบรรทัดฐานของสังคม และอยู่ไกลความเจริญหรือศูนย์กลาง มาเป็นกรอบในทางการเมืองปกครองคนในประเทศ ด้วยทัศนคติที่ว่าหากคนกลุ่มนี้มีจำนวนมากและมีอำนาจในทางการเมืองหรือเศรษฐกิจแล้ว อาจมีผลกระทบต่อโครงสร้างอำนาจ รูปแบบการปกครอง รวมทั้งเสถียรภาพและการพัฒนาของประเทศได้ จึงเป็นที่มาให้รัฐได้กำหนดแนวนโยบายผสมกลมกลืน (assimilation) นโยบายการปราบปรามและควบคุม นโยบายแบ่งแยกและปกครองในการปกครองดูแลชนกลุ่มน้อย โดยรัฐมีแนวนโยบายที่แบ่งออกเป็น 2 วิธีคิดหลัก คือ พิจารณาชนกลุ่มน้อยว่าเป็น “คนใน” คือนับรวมเข้าเป็นพลเมือง

⁴ คำ ‘ชนกลุ่มน้อย’ (minority) มักใช้เรียกกลุ่มคนในประเทศไทยที่มีเชื้อคนไทย มีจำนวนน้อยกว่า และมีวัฒนธรรมแตกต่างจากคนไทยส่วนใหญ่ ซึ่งแสดงทัศนคติเชิงอคติทางวัฒนธรรม (ethnocentrism) ที่แบ่งคนออกเป็นไทย-ไม่ไทย โดยใช้จำนวนและการยึดมาตรฐานทางสังคมวัฒนธรรมของคนกลุ่มใหญ่กว่ากำหนด ในทางวิชาการจึงมักใช้คำว่า ‘กลุ่มชาติพันธุ์’ (ethnic groups) ซึ่งเป็นทัศนคติให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (ethnic identity) และความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity) ของกลุ่มชนต่างๆ (บรรณาธิการ)

ของรัฐ (inclusion) หรือมองว่าเป็น “คนนอก” คือ มีใช่คนของรัฐ (exclusion) กล่าวคือเป็นการปกครองแบบกลมกลืนหรือแบ่งแยก (กฤตยา, 2550)

ทำให้รัฐชาติในยุคสมัยหนึ่งพยายามหลอมละลายความแตกต่างด้วยนโยบายเชื้อชาติเดียวประเทศเดียว (one race one nation) ซึ่งในปัจจุบันยังมีอีกหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังคงมีปัญหาสถานะบุคคลตามกฎหมายไทย หลายกลุ่มยังคงสามารถอ้างไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของตนเองได้ และอีกหลายกลุ่มถูกรัฐผนวกและกลืนกลายเป็นวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของตนเองและยอมรับเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยโดยดี โดยไม่ถูกรัฐนิยามให้เป็น “คนชายขอบ” ในสังคมไทย

จากแนวนโยบายที่เกิดขึ้นจากวิคิดหลักดังกล่าว กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ได้มีการจัดระเบียบเพื่อควบคุมกลุ่มชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อย โดยการออกบัตรสีต่างๆ เพื่อจำแนกประชากรกลุ่มนี้ ทั้งสิ้น 19 กลุ่ม แต่ละกลุ่มจะได้รับสถานะบุคคลและสิทธิในการทำงานและการเดินทางออกนอกพื้นที่ที่อาศัยอยู่แตกต่างกัน ขณะที่คนกลุ่มนี้แต่เดิมก็อาศัยบนผืนแผ่นดินไทยและมีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยมายาวนานกว่าประชากรกลุ่มใหญ่ของประเทศไทย แต่ประชากรเหล่านี้ยังคงไม่ได้สิทธิ หรือถูกจำกัดสิทธิในการอยู่อาศัย การทำงาน การศึกษา และการได้รับบริการทางสุขภาพ โดยเฉพาะการถูกจำกัดสิทธิในการเดินทาง เนื่องจากไม่ได้รับสิทธิในการเป็นคนไทย และไม่สามารถออกนอกเขตควบคุมเพื่อประกอบอาชีพในเขตอื่นได้ ทำให้เมื่อประชากรกลุ่มนี้ต้องการย้ายถิ่นออกไปทำงานนอกเขตควบคุม และได้กลายเป็นแรงงานย้ายถิ่นเข้าเมืองผิดกฎหมายในประเทศไทย (ทิพย์วรรณ, 2551)

ใน พ.ศ. 2545 กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์ ได้ทำการสำรวจและจำแนกประชากรกลุ่มนี้ออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ ชาวเขา ชนกลุ่มน้อย และไทยพื้นราบ ทั้งหมด 21 ชาติพันธุ์ พบว่า กลุ่มชาวเขาเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุด คือ มีจำนวนสูงถึง 923,257 คน ชนกลุ่มน้อยจำนวน 67,172 คน และชาวไทยราบ จำนวน 212,720 คน รวมจำนวนของประชากรกลุ่มดังกล่าว คือ 1,203,149 คน

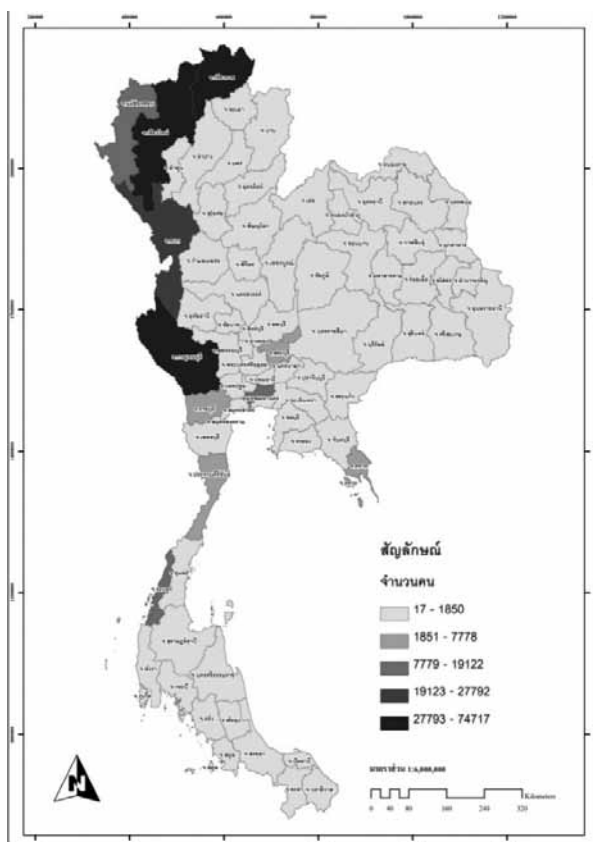
จากตัวเลขของสำนักบริหารการทะเบียน กระทรวงมหาดไทย เมื่อเดือนมิถุนายน 2553 พบว่า มีชนกลุ่มน้อยที่มีชื่ออยู่ในระบบทะเบียนราษฎรของประเทศรวมจำนวน 303,610 คน ส่วนมากกระจายตัวอยู่ในจังหวัดที่มีพื้นที่ห่างไกลจากศูนย์กลางเมืองหลวงของประเทศไทย หรือตามตะเข็บชายแดน โดยที่จังหวัดทางภาคเหนือจะมีชนกลุ่มน้อยอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นไปตามลักษณะของภูมิศาสตร์ที่ว่า ผู้ที่อยู่ขอบริมของแผ่นดินก็คือคนชายขอบทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย โดยในจำนวน 303,610 คนนี้ เป็นชนกลุ่มน้อยที่เป็นรุ่นพ่อแม่ หรือปู่ย่าตายายรวม 233,811 คน ซึ่งในฐานะข้อมูลทะเบียนบุคคลที่เลข 13 หลัก ขึ้นต้นด้วยเลข ‘6’ ส่วนชนกลุ่มน้อยที่เป็นรุ่นลูก (ที่เกิดในประเทศไทย) ได้รับเลข 13 หลักที่ขึ้นต้นด้วย ‘7’ มีจำนวน 69,799 คน (ตาราง 2 และรูปที่ 1) (กฤตยา, 2554)

แม้ว่าประเทศไทยจะให้สถานะทางการทะเบียนกับคนกลุ่มนี้ เพื่อให้ได้สิทธิพิสูจน์ตัวบุคคลให้ได้รับสัญชาติไทย แต่คนกลุ่มนี้ก็ถูกจัดเป็น “พลเมืองชั้นสอง” มีสิทธิไม่เท่าเทียมเหมือนกับคนไทยทั่วไป

ตาราง 2 จำนวนประชากรชนกลุ่มน้อย ที่ได้รับเลขประจำตัว 13 หลัก
 ขึ้นต้นด้วยเลข '6' และ '7' ใน 10 จังหวัดแรก

จังหวัด	รวมชนกลุ่มน้อย (คน)	ชนกลุ่มน้อย (คน)	
		รุ่นพ่อแม่ (เลข 6)	รุ่นลูก (เลข 7)
เชียงใหม่	74,717	57,334	17,383
กาญจนบุรี	54,472	44,304	10,168
เชียงราย	53,372	40,601	12,771
ตาก	27,792	24,109	3,683
แม่ฮ่องสอน	19,122	15,635	3,487
ระนอง	15,287	15,136	151
กรุงเทพมหานคร	12,094	5,158	6,936
ราชบุรี	7,778	5,811	1,967
ตราด	6,293	5,200	1,093
สระบุรี	4,596	301	4,295
จังหวัดอื่นๆ	28,087	20,222	7,865
รวมทั่วประเทศ	303,610	233,811	69,799

ที่มา: ปรับจาก กฤตยา, 2554 (คำนวณจากสถิติของสำนักบริหารการทะเบียน กระทรวงมหาดไทย ณ เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2553)



รูปที่ 1 จำนวนประชากรชนกลุ่มน้อย
 (ที่ได้รับเลขประจำตัว 13 หลักขึ้นต้นด้วย
 เลข '6' และ '7') กระจายรายจังหวัด

ที่มา: ปรับจาก กฤตยา, 2554 (คำนวณจากสถิติของ
 สำนักบริหารการทะเบียน กระทรวงมหาดไทย
 ณ เดือนมิถุนายน 2553)

ในจำนวน “ชนกลุ่มน้อย” ที่มีเลขประจำตัวขึ้นต้นด้วยเลข 6 และ 7 นี้ ตาม พ.ร.บ.การทำงานคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 สามารถขอใบอนุญาตทำงานได้ จากสถิติการขอรับใบอนุญาตทำงานชั่วคราวรายปีของคนกลุ่มนี้ พบว่า ใน พ.ศ. 2553 มีแรงงาน “ชนกลุ่มน้อย” ที่ได้รับอนุญาตทำงานประมาณ 23,340 คน เป็นไทใหญ่มากที่สุด จำนวน 11,792 คน รองลงมาเป็นพม่าและกะเหรี่ยง จำนวน 2,488 และ 1,531 คน ตามลำดับ กระจายอยู่ในภาคเหนือ คือ เชียงใหม่ สูงที่สุด (ร้อยละ 38 หรือ 8,870 คน) เชียงราย (ร้อยละ 16 หรือ 4,254 คน) รองลงมาคือ กรุงเทพฯ (ร้อยละ 12 หรือ 2,792 คน) และราชบุรี (ร้อยละ 6 หรือ 1,430 คน) และที่น่าสนใจคือมีจำนวนแรงงานชนกลุ่มน้อย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้จำนวนน้อยมาก (ตาราง 3)

ตาราง 3 จำนวนของแรงงานที่เป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย พ.ศ. 2553

จังหวัด	จำนวน (คน)
1. เชียงใหม่	8,870
2. เชียงราย	4,254
3. กรุงเทพมหานคร	2,792
4. ราชบุรี	1,430
5. แม่ฮ่องสอน	1,165
6. ลำพูน	941
7. ตาก	534
8. ปทุมธานี	491
9. นครปฐม	474
10. สมุทรปราการ	338
จังหวัดอื่นๆ	2,051
รวมทั้งประเทศ	23,340

ที่มา: กรมการจัดหางาน สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว, 2553

การที่รัฐมองว่ากลุ่มชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อยแตกต่างจากคนกลุ่มใหญ่ในประเทศ โดยใช้กรอบคิดที่ว่า ‘ไม่เป็นพวกเรา’ มองว่า ‘เป็นคนอื่น’ โดยให้ความสำคัญกับสัญชาติเป็นหลัก ส่งผลให้คนกลุ่มนี้ไม่ได้รับสิทธิหรือสวัสดิการที่รัฐจัดให้กับคนในประเทศ คนกลุ่มนี้จึงเข้าไม่ถึงทรัพยากรด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการได้รับสัญชาติไทย การเข้าถึงบริการทางการแพทย์และสาธารณสุข การศึกษาขั้นพื้นฐาน สวัสดิการต่างๆ อันจะนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีต่อไปในอนาคต ไม่มีอำนาจในทางเศรษฐกิจและการเมือง ที่เป็นผลมาจากการไม่มีทรัพย์สินหรือปัจจัยในการผลิต ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำของรายได้ ที่ทำให้เขากลายเป็น ‘คนชายขอบ’ นอกจากนี้แล้ว การมีอคติทางชาติพันธุ์ (การถูกเหยียดหยาม) ที่ถูกมองว่า เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ เป็นต้นเหตุของการแพร่ระบาดของยาเสพติด เป็นพวกตัดไม้ทำลายป่า ก็ยิ่งทำให้เกิดการเลือกปฏิบัติและมโนคติต่อประชากรกลุ่มนี้มากยิ่งขึ้น ซึ่งยิ่งเพิ่มความไม่เป็นชายขอบให้กับคนกลุ่มนี้มากกว่าเดิม

3. คนไร้รัฐตามกฎหมาย หรือคนไร้สัญชาติ เด็กไร้สัญชาติ

สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (United Nations High Commissioner for Refugees - UNHCR) ให้นิยาม ‘คนไร้รัฐตามกฎหมาย’ (de jure stateless) ว่าเป็น ผู้ที่ไม่ได้ถูกนับรวมว่าเป็น ‘คนชาติ’ (nationals) โดยกฎหมายของรัฐใดๆ เลย มีคนจำนวนหลายล้านคนบนโลกใบนี้ที่เป็น ‘คนไร้รัฐตามข้อเท็จจริง’ (de facto stateless) เนื่องจากเป็นผู้พลัดถิ่นที่ไม่สามารถเดินทางกลับประเทศตนเอง หรือไม่สามารถพิสูจน์สัญชาติของตนเองได้ หรืออยู่ระหว่างการรอพิสูจน์สัญชาติ คือ แม้จะเป็นพลเมืองของรัฐแต่ก็ไม่ได้รับการปกป้องคุ้มครองจากรัฐ คนส่วนหนึ่งของกลุ่มหลังนี้จึงเป็น ‘คนไร้สัญชาติ’ (nationality-less) แต่มีได้รัฐ ทั้งนี้เพราะภาวะไร้รัฐและไร้สัญชาติมักมาจากการเลือกปฏิบัติจากรัฐในการพิจารณาให้สัญชาติต่อคนในรัฐตนเอง จึงทำให้คนไร้รัฐมีความเป็นอยู่ในสภาพเปราะบาง และมีโอกาสสูงที่จะถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกแสวงหาประโยชน์ และถูกเลือกปฏิบัติ (กฤตยา, 2554)

คนไร้สัญชาติ (stateless person) หมายถึง บุคคลที่ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นผู้มีสถานะเป็นสมาชิกของประเทศใด หรือไม่มีประเทศใดรับว่าเป็นสมาชิกหรือเคยเป็นสมาชิกของประเทศ ซึ่งรวมถึงผู้ที่มีฐานะทางกฎหมายที่เป็นผู้มีสัญชาติไทย เพียงแต่ยังไม่มี การพิสูจน์ หรือไม่มีโอกาสพิสูจน์ หรือไม่มีพยานหลักฐานในการพิสูจน์ ซึ่งบางครั้งรัฐก็เรียกคนไร้สัญชาตินี้ว่าคนไร้รัฐ หากพิจารณาจากหลักการจดทะเบียนราษฎรแล้ว คนไร้รัฐในประเทศไทยอาจเกิดขึ้นได้จาก 3 สถานการณ์ ได้แก่ (1) เกิดก่อนการมีทะเบียนราษฎร และตกหล่นจากการสำรวจ (2) ไม่ได้แจ้งเกิด และ (3) ถูกถอนชื่อออก และบุคคลอื่นๆ ที่ไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎร (พันธ์ทิพย์, 2550)

ใน พ.ศ. 2548 รัฐไทยประกาศ ‘ยุทธศาสตร์การจัดการปัญหาสถานะและสิทธิบุคคล’ โดยพยายามจัดทำทะเบียนประวัติให้กับบุคคลไร้สัญชาติที่มีถิ่นที่อยู่ประจำในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา แต่ในกระบวนการสำรวจเพื่อทำทะเบียนประวัติเกิดการทุจริตคอร์รัปชันอย่างกว้างขวางในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะในกลุ่มบุคคลที่อพยพเข้ามาในประเทศที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้ที่ได้รับการจดทะเบียนประวัติชนกลุ่มน้อยไว้เดิม ปรากฏว่าคนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายไม่ได้รับการสำรวจ ผู้ได้รับการสำรวจกลับไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย และเนื่องจากการตรวจสอบพบว่า มีการทุจริตผ่านกระบวนการต่อรองเรียกรับผลประโยชน์จากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีการสำรวจแล้วไม่ส่งข้อมูลให้อำเภอ ทำให้การทำงานในภาพรวมต้องสะดุด จนต้องปิดการสำรวจลงในปี 2552 หลังพบการทุจริตดังกล่าว (ดรุณี และคณะ, 2553)

จากข้อมูลของสำนักบริหารการทะเบียน กระทรวงมหาดไทย พบว่า ในเดือนมิถุนายน 2553 มีประชากรที่ไม่มีสถานะบุคคลจำนวน 210,182 คน (ตาราง 4) และพบว่าประชากรกลุ่มนี้ส่วนใหญ่อาศัยกระจายอยู่ในจังหวัดที่เป็นชายแดนติดกับพม่า ซึ่งประชากรกลุ่มนี้มีอยู่มากเกินกว่า 10,000 คน ใน 6 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย (53,962 คน) เชียงใหม่ (35,279 คน) ตาก (31,267 คน) กาญจนบุรี (25,421 คน) ระนอง (110,546 คน) และแม่ฮ่องสอน (10,102 คน) ตามลำดับ (กฤตยา, 2554)

ตาราง 4 จำนวนประชากรที่เป็นคนไร้สัญชาติ ที่ได้รับเลขประจำตัว 13 หลักขึ้นต้นด้วยเลข '0' ใน 10 จังหวัด

จังหวัด	จำนวนผู้ไม่มีสถานะ (คน)
เชียงราย	53,962
เชียงใหม่	35,279
ตาก	31,267
กาญจนบุรี	25,421
ระนอง	10,546
แม่ฮ่องสอน	10,102
ราชบุรี	8,242
ตราด	5,312
ประจวบคีรีขันธ์	5,276
ชุมพร	1,694
จังหวัดอื่นๆ ที่เหลือ	23,081
รวมทั่วประเทศ	210,182

ที่มา: ปรับจาก กฤตยา, 2554 (คำนวณจากสถิติของสำนักบริหารการทะเบียน กระทรวงมหาดไทย ณ เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2553)

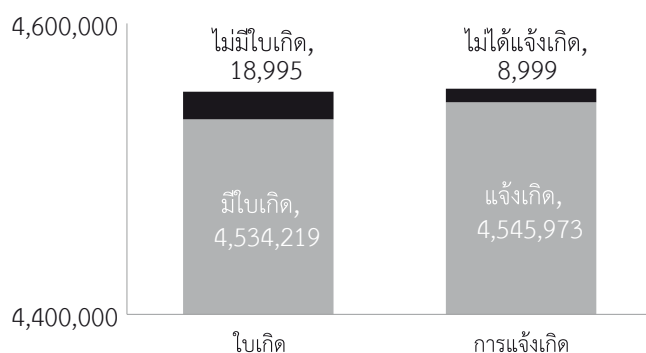
หากพิจารณาสถานะทางการทะเบียนของชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มชาติพันธุ์ ร่วมกับประเด็น ‘เด็กไร้สัญชาติ’ ก็จะทำให้มีความเชื่อมโยงกัน เนื่องจากการที่ไม่ได้ถูกนับรวมว่าเป็น ‘คนชาติ’ (nationals) โดยกฎหมายของรัฐใดๆ เลย ส่งผลให้เด็กที่เกิดจากคนกลุ่มนี้ไม่ได้รับสิทธิการเป็นพลเมืองด้วย เด็กกลุ่มนี้จึงถูกผลักให้เป็น “คนชายขอบ” โดยเฉพาะเมื่อรัฐได้ผูกติดเรื่องสัญชาติ หรือการมีหมายเลข 13 หลัก หรือมีบัตรประชาชนไทย เข้ากับสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ถึงแม้ว่ารัฐไทยได้พยายามที่จะดำเนินการตามหลักสิทธิมนุษยชนด้วยการให้บุคคลไร้สัญชาติมีหมายเลขประจำตัวเช่นเดียวกับพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศ แต่ความเป็นชายขอบของประชากรกลุ่มนี้ยังคงถูกกำหนดด้วยแนวคิดเรื่องความปกติหรือความเบี่ยงเบน และ “พวกเรา” หรือ “พวกเขา” (Sirnes, 1999 อ้างใน Andersson, 2003)

ยิ่งไปกว่านั้น เด็กที่เกิดจากแรงงานข้ามชาติเข้าเมืองผิดกฎหมายที่อาจกลายเป็นเด็กไร้สัญชาติ เมื่อประเทศไทยไม่ได้ให้สัญชาติไทยกับลูกแรงงานที่เกิดในไทย ขณะที่แรงงานข้ามชาติจำนวนมากก็ไม่ได้รับรองสิทธิการเป็นพลเมืองของประเทศต้นทาง เช่น เด็กที่เกิดจากพ่อแม่ชาวไทใหญ่จะกลายเป็นเด็กไร้สัญชาติ เพราะทั้งรัฐบาลไทยและพม่าไม่ได้ให้การรับรองสิทธิการเป็นพลเมืองของชาวไทใหญ่ และเมื่อผนวกกับอคติทางชาติพันธุ์ ยิ่งทำให้เด็กกลุ่มนี้เป็นเด็กชายขอบที่ต้องหลบๆ ซ่อนๆ ไร้อนาคต มีโอกาสถูกละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐาน เช่น เรื่องการศึกษาและสุขภาพ ขาดความมั่นคงเรื่องที่ดินทำกิน นำไปสู่การเป็นแรงงานราคาถูกที่ไม่ได้รับการคุ้มครองแรงงานตามกฎหมายแรงงานของประเทศใดๆ เลย รวมทั้งการขาดอิสระในการเดินทางออกนอกพื้นที่ที่อยู่ประจำ (กฤตยา, 2554)

จากข้อมูลการสำรวจเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2551 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 4,566,922 คน มีเด็กถึง 18,995 คนที่ไม่มีใบเกิด และในจำนวนนี้มีเด็ก 8,999 คนที่ไม่ได้แจ้งเกิด (รูปที่ 2) ซึ่งหมายความว่า เด็กกลุ่มนี้อาจกลายเป็น ‘เด็กไร้สัญชาติ’ เนื่องจากข้อมูลเกี่ยวกับตัวเด็กไม่ได้ถูกบันทึก

อย่างเป็นทางการในระบบใดๆ ของรัฐบาลไทย ซึ่งปกติแล้ว ประเทศไทยจะให้การรับรองว่า บุคคลใดมีสัญชาติไทย ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นมีใบเกิด และมีการแจ้งเกิดกับสำนักทะเบียนราษฎร กระทรวงมหาดไทยเท่านั้น ดังนั้น เด็กกลุ่มนี้จึงมีโอกาสสูงที่จะไม่ได้รับสิทธิที่จะมีหมายเลขประจำตัว 13 หลัก หรือถือบัตรประชาชนไทย

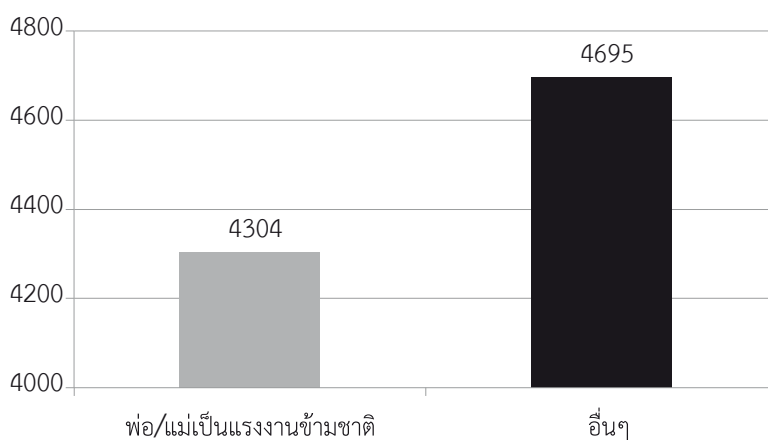
รูปที่ 2 จำนวนเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี จำแนกตามการมีสูติบัตร (ใบเกิด) การแจ้งเกิดกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ พ.ศ. 2551



ที่มา: การสำรวจเด็กและเยาวชน สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2551

ยิ่งไปกว่านั้น ในจำนวนเด็กที่เกิดจากพ่อแม่ที่เป็นแรงงานข้ามชาติเข้าเมืองผิดกฎหมายจากประเทศพม่า ลาว และกัมพูชา ที่ไม่มีใบเกิดและไม่ได้แจ้งเกิดอีก 4,304 คน ซึ่งหมายความว่าเด็กกลุ่มนี้ได้กลายเป็นเด็กไร้สัญชาติในประเทศไทย (รูปที่ 3)

รูปที่ 3 จำนวนเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ที่ไม่ได้แจ้งเกิดกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ จำแนกตามเหตุผล พ.ศ. 2551



ที่มา: การสำรวจเด็กและเยาวชน สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2551

หมายเหตุ: อื่นๆ คือ ค่าใช้จ่ายสูง ต้องเดินทางไปแจ้งเกิดไกล ไม่ทราบว่าจะแจ้งเกิดที่ไหน และไม่ทราบเหตุผลที่ไม่แจ้งเกิด

3. แรงงานข้ามชาติ

“แรงงานข้ามชาติ” หรือที่เรียกตามภาษาราชการว่า “แรงงานต่างด้าว” เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายแรงงานจากประเทศหนึ่งสู่อีกประเทศหนึ่ง โดยมีลักษณะที่มีปฏิสัมพันธ์กับอีกสังคมและ/หรืออีกวัฒนธรรมหนึ่งผ่านการว่าจ้างแรงงาน การเคลื่อนย้ายลักษณะดังกล่าวนี้เกิดขึ้นในแทบทุกภูมิภาคของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันที่การสื่อสารคมนาคมได้เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางของมนุษย์ดังเช่นอดีต ผนวกกับปัจจัยทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่มีความรวดเร็วและซับซ้อนมากขึ้น จนอาจกล่าวได้ว่า “แรงงานข้ามชาติ” เป็นผลอันเกิดจากภาวะ “ทุนนิยมโลกาภิวัตน์”

ในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ระบบทุนนิยม รวมทั้งระบบเศรษฐกิจโลกในรูปของการบูรณาการทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (economic integration) เครือข่ายเชื่อมโยงทางสังคม (social networking) และระบบติดต่อด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ (information technology) ที่ผลักดันให้มีการเปิดเสรีด้านการค้า ภายใต้สมมติฐานที่ว่า การเปิดเสรีจะทำให้เศรษฐกิจและการบริโภคขยายตัวและส่งผลให้ระดับความเป็นอยู่ของประชากรสูงขึ้นทุกประเทศไม่ว่าจะเป็นประเทศยากจนหรือร่ำรวยต่างมีส่วนร่วมในกระบวนการเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะประเทศยากจน (พงษ์เทพ, 2554) มีผลให้กลุ่มคนที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคม มีโอกาสถูกครอบงำทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะ “แรงงาน” ในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญของกระบวนการผลิต การพึ่งพาระบบตลาด ผนวกกับความอ่อนแอของสังคม ทำให้ประชากรกลุ่มนี้ยิ่งถูกลดทอนอำนาจการต่อรอง และถูกเบียดขับให้ไปอยู่ชายขอบของสังคมเพิ่มขึ้น (สุริชัย, 2550; ชมพู, 2554)

การเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจโลก ได้ส่งเสริมให้ประเทศไทยมีระดับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจสูงกว่าประเทศเพื่อนบ้านอย่างชัดเจน กลายเป็นหนึ่งในสาเหตุดึงดูดสำคัญที่ทำให้เกิดการหลั่งไหลของแรงงานข้ามพรมแดนโดยการลักลอบเข้าเมือง เพื่อเข้ามาสู่ระบบเศรษฐกิจที่ดีกว่าประเทศต้นทางของตนเอง โดยเฉพาะแรงงานจากพม่า ลาว และกัมพูชา เข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่ประมาณต้นทศวรรษ 2530 ด้วยเหตุที่แรงงานข้ามชาติเดินทางเข้าประเทศไทยโดยการลักลอบผ่านทางพรมแดน ส่งผลให้มีสถานะเป็นผู้หลบหนีเข้าเมืองตามกฎหมาย ในแง่ของผู้ประกอบการ แรงงานข้ามชาติเหล่านี้เป็นที่ต้องการในกิจการหลายประเภท เช่น งานในภาคเกษตร ประมงทางทะเล คนรับใช้ในบ้าน และงานก่อสร้าง เป็นต้น เนื่องจากแรงงานไทยไม่นิยมทำ เพราะเป็นงานที่หนัก และเป็นงานประเภท 3D นั่นคือ สกปรก (dirty) ยากลำบาก (difficult) และอันตราย (dangerous) แม้ว่าการเข้าเมืองของแรงงานข้ามชาติเหล่านี้จะเป็นการผิดกฎหมายก็ตาม แต่ภาครัฐก็มีนโยบายเพื่อผ่อนปรนให้แรงงานข้ามชาติเหล่านี้สามารถทำงานในประเทศไทยได้ โดยมีสถานะการอยู่ในประเทศแบบชั่วคราวเพื่อรอการส่งตัวกลับ

นโยบายที่รัฐใช้ในการปกครองคนกลุ่มนี้เรียกว่าเป็นนโยบาย “ผ่อนผัน” ให้คนกลุ่มที่มีสถานะเป็นผู้หลบหนีเข้าเมืองผิดกฎหมาย สามารถทำงานได้ชั่วคราวตามเงื่อนไขที่รัฐกำหนด โดยออกเป็นมติคณะรัฐมนตรีประกาศเป็นครั้งๆ ไป ทั้งนี้ มติ ครม. ในช่วง 2539-2543 เน้นการจดทะเบียนเฉพาะตัวแรงงานเท่านั้น และอนุญาตให้ทำงานในบางจังหวัด และเริ่มบังคับให้ซื้อบัตรประกันสุขภาพใน 2542 ส่วนมติ ครม. 2544 เป็นต้นมา ได้เริ่มอนุญาตให้ทำงานได้ในทุกจังหวัด (กฤตยา, 2550)

ตาราง 5 จำนวนแรงงานข้ามชาติที่ได้รับใบอนุญาตทำงานตามเงื่อนไขของมติ ครม. พ.ศ. 2539-2550

มติครม. ปี พ.ศ.	จำนวนจังหวัดที่อนุญาต	จำนวนแรงงานที่มาจดทะเบียน
2539	43	293,654
2541	54	90,911 ⁵
2542	37	99,974
2543	37	99,656
2544	ทั่วประเทศ	568,249
2545	ทั่วประเทศ	430,074
2546	ทั่วประเทศ	288,780
2547	ทั่วประเทศ	844,387
2548/1	ทั่วประเทศ	705,293 ⁶
2548/2	ทั่วประเทศ	208,562 ⁶
2549	ทั่วประเทศ	460,014 ⁶
2550	ทั่วประเทศ	501,570 ⁷

ที่มา: กฤตยา และกุลภา, 2552

จนกระทั่งในปี 2547 รัฐบาลไทยมีนโยบายที่จะบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติทั้งระบบ โดยให้แรงงานที่ทำงานในประเทศไทยทั้งหมด ไม่ว่าจะเคยขออนุญาตทำงานหรือไม่ รวมทั้งครอบครัวและผู้ติดตาม ขึ้นทะเบียนรายงานตัวต่อกระทรวงมหาดไทย ซึ่งจะได้รับเลขประจำตัว 13 หลัก ขึ้นต้นด้วยรหัส 00 และสามารถยื่นขอใบอนุญาตทำงานจากกระทรวงแรงงานได้ โดยมีจุดประสงค์เพื่อต้องการทราบจำนวนแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยทั้งหมดเพื่อนำไปสู่กระบวนการทำให้ถูกกฎหมาย โดยการให้ประเทศต้นทางพิสูจน์สัญชาติและออกเอกสารแทนหนังสือเดินทางต่อไป แต่จนกระทั่งปัจจุบันก็ยังไม่ทราบว่า แท้ที่จริงแล้วประเทศไทยมีแรงงานข้ามชาติอยู่จำนวนเท่าไร

“แรงงานข้ามชาติ” ในประเทศไทยจึงมีลักษณะเป็นกลุ่มประชากรชายขอบ ทั้งที่เข้าเมืองถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย โดยเฉพาะในกลุ่มผิดกฎหมายก็ถูกทำให้กลายเป็นชายขอบมากยิ่งขึ้น และด้วยระบบตลาดแรงงาน

⁵ มติปี 2539 ผ่อนผันให้จดทะเบียนได้ 2 ปี ในปี 2540 มีผู้มาต่ออายุรวม 88,644 คน ซึ่งถ้านำตัวเลขนี้มารวมกับจำนวนที่มาจดทะเบียนในปี 2541 ทำให้จำนวนแรงงานต่างชาติที่ได้รับการผ่อนผันในปี 2541 มีจำนวน 179,955 คน

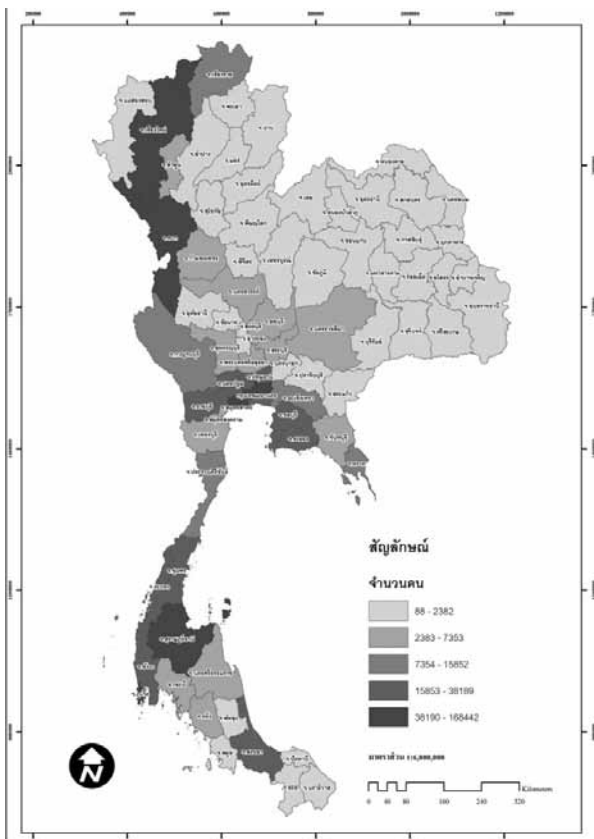
⁶ จำนวน 705,293 คน มาจากผลการต่ออายุใบอนุญาตทำงานของแรงงานที่ได้รับใบอนุญาตทำงานในปี 2547 ข้อมูล ณ วันที่ 30 ส.ค. 2548, จำนวน 208,562 คน มาจากผลการดำเนินการตามมติ ครม. ต้นปี 2549 ที่ยกเลิกมติ ครม. เมื่อวันที่ 20 ธ.ค. 2548 ที่ให้มีการประกันตนแรงงานใหม่ที่ไม่เคยจดทะเบียนมาก่อนคนละ 10,000 บาท (สำหรับคนที่มีชื่ออยู่ใน ทร. 38/1) และ 50,000 บาท (สำหรับคนที่ไม่ชื่ออยู่ใน ทร. 38/1) และให้แรงงานกลุ่มใหม่นี้มาจดทะเบียนในช่วงวันที่ 1-31 มี.ค. 2549 จำนวน 460,014 คน มาจากผลการต่ออายุใบอนุญาตทำงานของแรงงานที่ได้รับใบอนุญาตทำงานในปี 2547 และมาต่ออายุใบอนุญาตทำงานในปี 2548 (ที่มา: กลุ่มพิจารณาอนุญาตทำงานของแรงงานต่างด้าวนอกระบบ สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว วันที่ 21 ก.ค. 2549)

⁷ ฝ่ายทะเบียนและข้อมูลสารสนเทศ กลุ่มพัฒนาระบบควบคุมการทำงานของคนต่างด้าว สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว, 2551

ที่ทำให้โดยเฉพะอย่างยิ่งประชากร “กลุ่มชาติพันธุ์” ที่มักจะเป็นกลุ่มด้อยโอกาสในประเทศต้นทาง เช่น ใน 3 ประเทศต้นทางที่กล่าวข้างต้น เปลี่ยนสถานภาพของตนเองมาเป็นลูกจ้างในตลาดแรงงานของประเทศไทย เพื่อรายได้และชีวิตที่ดีกว่า

ขณะเดียวกัน ทักษะที่สังคมไทยมองว่า แรงงานข้ามชาติเข้ามาแย่งงานคนไทย ใช้บริการสุขภาพของคนไทย เป็นแหล่งที่มาของโรคระบาด เป็นต้นเหตุหรือก่ออาชญากรรม มีสถานะด้อยกว่าคนไทย และเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาตินั้น แสดงให้เห็นอิทธิพลของแนวคิดเรื่องพวกเรา-พวกเขา (the us/others discourse) ซึ่งยิ่งทำให้แรงงานข้ามชาติถูกกีดกันออกจากสังคมส่วนใหญ่ของประเทศไทยมากยิ่งขึ้น เริ่มต้นตั้งแต่ระดับนโยบาย การออกกฎหมาย พระราชบัญญัติ ระเบียบต่างๆ จนถึงในระดับปฏิบัติที่ส่งผลให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบแรงงาน ไม่ได้ได้รับการปฏิบัติในมาตรฐานเดียวกับแรงงานอื่นทั่วไป ไม่มีความมั่นคงในการทำงาน ไม่มีโอกาสเข้าถึงสวัสดิการแรงงานภายใต้ระบบการประกันสังคมและได้รับการคุ้มครองสิทธิแรงงานจากกฎหมายคุ้มครองแรงงาน (ปรีดา, 2551) รวมทั้งมีความไม่เหมาะสมของสิ่งแวดล้อมในการทำงาน ที่อยู่อาศัย ค่าจ้าง ค่าตอบแทน การดูแลสุขภาพ ความรุนแรง และการทารุณกรรมในที่ทำงาน และการถูกลดศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เมื่อมองในแง่ของความเสมอภาคหรือความไม่เท่าเทียม (the equality/inequality discourse) แล้ว แรงงานข้ามชาติจึงยิ่งถูกตอกย้ำเรื่องความเป็นชายขอบมากขึ้น

ในประเทศไทย มีแรงงานข้ามชาติเข้าเมืองผิดกฎหมาย และได้รับบัตรอนุญาตทำงานชั่วคราว ในปี พ.ศ. 2553 จำนวน 955,595 คน โดยแรงงานเข้าเมืองผิดกฎหมายได้รับใบอนุญาตในกรุงเทพมหานครและสมุทรสาครมากที่สุด คือ 168,442 และ 124,513 คน ตามลำดับ รองลงมาอยู่ในเชียงใหม่ สุราษฎร์ธานี และภูเก็ต เป็นจำนวน 61,389 53,985 และ 49,058 คน ตามลำดับ (สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว, 2553) (รูปที่ 4)



รูปที่ 4 แผนที่แสดงจำนวนแรงงานข้ามชาติเข้าเมืองผิดกฎหมายที่ได้รับบัตรอนุญาตทำงานชั่วคราวในประเทศไทย

ที่มา: สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว, 2553

นอกจากนี้ ตัวเลขจากสำนักบริหารการทะเบียน (2553) ณ เดือนมิถุนายน มีจำนวนแรงงานเข้าเมืองผิดกฎหมายที่ข้ามชายแดนทะเบียนรายงานตัวต่อกระทรวงมหาดไทย และได้รับหมายเลข 13 หลัก ขึ้นต้นด้วย ‘00’ ซึ่งทางราชการหมายถึง แรงงานข้ามชาติขึ้นทะเบียนจากประเทศพม่า ลาว กัมพูชา จำนวนทั้งสิ้น 2,487,045 คน จะเห็นได้ว่าแรงงานข้ามชาติเหล่านี้กระจายอยู่ในพื้นที่เศรษฐกิจและเขตอุตสาหกรรมของประเทศ โดยใน 6 จังหวัดที่มีจำนวนแรงงานข้ามชาติเกินกว่า 1 แสนคน ได้แก่ กรุงเทพมหานคร จำนวน 434,612 คน รองลงมาคือ สมุทรสาคร จำนวน 245,071 คน ตาก จำนวน 172,649 คน เชียงใหม่ ชลบุรี และสมุทรปราการ จำนวน 121,952 คน 169,133 คน และ 103,766 คนตามลำดับ (กฤตยา, 2554)

ตาราง 6 จำนวนแรงงานข้ามชาติที่ขึ้นทะเบียน (ได้รับเลขประจำตัว 13 หลักขึ้นต้นด้วยเลข “00”)

จังหวัด	แรงงานข้ามชาติขึ้นทะเบียน (คน)
1. กรุงเทพมหานคร	434,612
2. สมุทรสาคร	245,071
3. ตาก	172,649
4. เชียงใหม่	121,952
5. ชลบุรี	119,133
6. สมุทรปราการ	103,766
7. สุราษฎร์ธานี	94,825
8. ภูเก็ต	94,293
9. ระนอง	93,515
10. ปทุมธานี	79,564
จังหวัดอื่นๆ ที่เหลือ	927,665
รวมทั่วประเทศ	2,487,045

ที่มา: ปรับจาก กฤตยา, 2554 (คำนวณจากข้อมูลสำนักบริหารการทะเบียน กระทรวงมหาดไทย 2553)

4. คนยากจน

“คนจน” เป็นกลุ่มประชากรที่รัฐนิยามด้วยการวัดและจำแนกด้วยเส้นความยากจน (poverty line)⁸ โดยใช้วิธีคำนวณว่า รายได้ขนาดใดที่คนจะสามารถใช้จ่ายชีพและดำรงชีวิตต่อไปได้ (เพื่ออาหารที่แคลลอรี่สำหรับการบริโภค เครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นอื่นๆ เช่น ค่าเช่าบ้าน, เสื้อผ้า, เชื้อเพลิง ฯลฯ) และนิยามว่าคนที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน (เช่น 922 บาทต่อเดือนต่อคนในปี 2545) เป็นคนยากจน โดยการวัดความยากจนในเชิงสัมบูรณ์นี้เริ่มใช้ตั้งแต่ประเทศไทยมีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจให้เป็นแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม ตามคำแนะนำของธนาคารโลก

⁸ เส้นความยากจน (Poverty line) เป็นเครื่องมือสำหรับใช้จัดการความยากจน โดยคำนวณจากต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายของปัจเจกบุคคลในการได้มาซึ่งอาหารและสินค้าบริการที่จำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต

การวัดความยากจนเริ่มต้นขึ้นใน พ.ศ. 2504 และจัดทำอย่างต่อเนื่องทุก 5 ปี แต่เนื่องจากสภาพทางเศรษฐกิจของประเทศมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว และสภาพทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลง จึงกำหนดให้ทำการสำรวจทุก 2 ปี ตั้งแต่ปี 2530 (วิทยากร และคณะ, 2545) และจัดทำทุกปีตั้งแต่ปี 2549 เป็นต้นไป เส้นความยากจนของคนไทย ตั้งแต่ปี 2531-2553 มีการปรับสูงขึ้นจากเดิม โดยพิจารณาพร้อมกับภาวะเศรษฐกิจในแต่ละช่วงเวลา กล่าวคือ ในปี 2531 ได้นิยามว่าประชากรที่มีความยากจนคือปัจเจกที่มีค่าใช้จ่ายในการได้มาซึ่งอาหารและสินค้าบริการที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ต่ำกว่า 633 บาทต่อเดือนต่อคน ขณะที่ปี 2553 ประชากรที่มีความยากจนคือปัจเจกที่มีค่าใช้จ่ายในการได้มาซึ่งอาหารและสินค้าบริการที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ต่ำกว่า 1,678 บาท/เดือน

ด้วยการใช้เกณฑ์ความยากจนเพื่อคำนวณหาจำนวนคนยากจนในประเทศไทย พบว่า ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-7 (พ.ศ. 2504-2539) ขณะที่เศรษฐกิจไทยขยายตัวสูงเฉลี่ยร้อยละ 7.8 ต่อปี จำนวนคนยากจนและสัดส่วนคนยากจนต่อประชากรทั้งหมด มีแนวโน้มลดลงจาก 22.1 ล้านคน หรือร้อยละ 42.21 ในปี 2531 เหลือ 14.75 ล้านคน หรือร้อยละ 8.5 ในปี 2539 ต่อมาเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 จำนวนคนยากจนและสัดส่วนคนยากจนต่อประชากรทั้งหมดเพิ่มสูงขึ้นเป็น 10.2 ล้านคน หรือร้อยละ 17.46 ในปี 2541 และจำนวนคนยากจนและสัดส่วนคนยากจนต่อประชากรทั้งหมด เริ่มลดลงเป็น 9.1 ล้านคน หรือร้อยละ 14.93 ในปี 2545 และเป็น 11.16 ล้านคน หรือร้อยละ 7 ในปี 2547 และในปี 2553 ประเทศไทยจะมีจำนวนคนจนร้อยละ 7.75 หรือประมาณ 5,076,700 คน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) โดยรัฐเชื่อว่าการที่จำนวนคนจนลดลงเช่นนี้ เป็นการลดช่องว่างความยากจนลง ความรุนแรงของปัญหาความยากจนก็ลดลงอย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม การวัดหรือจำแนกคนจนด้วยวิธีนี้ เป็นการวัดหรือจำแนกโดยคนภายนอก (external one) ไม่ได้เกิดขึ้นและทำโดยคนจนเอง เป็นการมองความยากจนในลักษณะที่เป็นปัจเจก (individualistic view) และไม่ได้สนใจสาเหตุพื้นฐานหรือการเปลี่ยนแปลงของความยากจนที่เป็นผลจากการพัฒนา ซึ่งประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศมักกีดกันกลุ่มประชากรส่วนใหญ่ออกจากวิถีทางเศรษฐกิจ โดยละเลยการให้ความสำคัญกับการผลิตด้านอื่นๆ ที่นอกเหนือจากการผลิตด้านอุตสาหกรรม

ด้วยเหตุนี้ กลุ่มประชากรที่อยู่ในเมืองหรือในชนบทที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจจะถูกกีดกันให้ออกไปอยู่ขอบนอกหรือชายขอบของระบบในลักษณะที่ไม่มีโอกาสได้รับผลอันเกิดจากการพัฒนา ประชากรกลุ่มนี้มักจะขาดแคลนหรือได้รับปัจจัยในการผลิตที่ไม่เหมาะสม (เช่น ไม่มีที่ดิน แห้งแล้ง) ไม่มีอาชีพ รายได้ต่ำ ต้องกู้หนี้ยืมสิน มีการศึกษาต่ำ ทำให้ไม่สามารถแข่งขันกับคนที่ร่ำรวยได้ รวมทั้งการที่สังคมมองว่า คนจนเกิดจากการไม่รู้จักรอดออม เป็นพวกตงกาน ไม่รู้จักปรับตัวให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจโลก และบางครั้งถูกเรียกว่า พวกจนซ้ำซาก และยังได้รับผลกระทบจากการขาดบริการด้านสังคมและสวัสดิการ ซึ่งกระบวนการที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มถูกกีดกันจากการมีส่วนร่วมทั้งหมดหรือบางส่วนในสังคมที่เขามีชีวิตอยู่ จะส่งผลให้เกิดภาวะด้อยโอกาสในสังคมมากยิ่งขึ้น

ข้อมูลที่น่าพิจารณาเพิ่มเติมคือ ในสมัยรัฐบาลทักษิณ พ.ศ. 2547 ได้จัดให้มีการลงทะเบียนคนจน ปรากฏว่ามีผู้มาลงทะเบียนคนจนถึง 8,258,435 คน หรือร้อยละ 13.2 ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะรวมเอา “คนอยากจน” เข้าไปด้วย ซึ่งเป็นนโยบายที่ต้องการแก้ปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการ ที่จะจัดความยากจนให้หมดไปใน 6 ปี และเมื่อพิจารณาร้อยละของคนจนแต่ละจังหวัด พบว่าจังหวัดทางภาคเหนือจะอยู่ในลำดับต้นๆ ที่มีร้อยละของผู้ที่มาจดทะเบียนคนจนสูง โดยจังหวัดน่านมีคนจนมากที่สุด คือ ร้อยละ 20.5 รองลงมาคือ เลย แม่ฮ่องสอน ลำพูน พะเยา ร้อยละ 19.3, 19.1, 18.8 และ 18.7 ตามลำดับ (ตาราง 7)

ตาราง 7 แสดงจำนวนผู้จดทะเบียนคนจนรายจังหวัด เรียงตามร้อยละผู้จดทะเบียน ปี พ.ศ. 2547

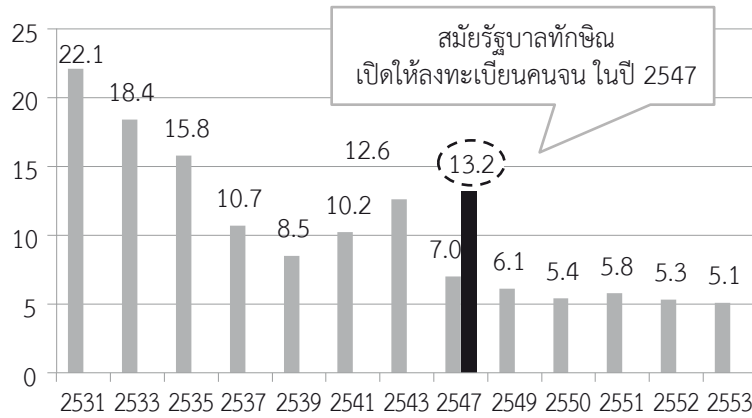
ลำดับ	จังหวัด	จำนวนประชากร ในจังหวัด (คน)	จำนวนผู้จดทะเบียน (คน)	จำนวนครัวเรือน ที่จดทะเบียน	ร้อยละ
1	น่าน	487,742	100,001	80,955	20.5
2	เลย	635,587	122,929	99,433	19.3
3	แม่ฮ่องสอน	240,014	45,947	38,305	19.1
4	ลำพูน	407,202	76,599	66,918	18.8
5	พะเยา	508,554	95,326	80,791	18.7
6	มหาสารคาม	942,909	170,386	135,500	18.1
7	กาฬสินธุ์	990,212	172,795	141,228	17.5
8	แพร่	485,121	83,704	71,111	17.3
9	เชียงราย	1,274,214	219,353	184,154	17.2
10	ระนอง	163,160	27,791	21,968	17.0
	จังหวัดอื่นๆ	56,665,157	7,143,604	5,725,461	12.6
	รวม 76 จังหวัด	62,799,872	8,258,435	6,645,824	13.2

ที่มา: ปรับจาก ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลพื้นฐานจำนวนผู้จดทะเบียน จาก www.khonthai.com⁹

เมื่อพิจารณาตัวเลขจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี 2547 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554) ที่นิยามคนจนด้วยการวัดด้วยเส้นความยากจน และตัวเลขของผู้ที่มาจดทะเบียนคนจนในสมัยรัฐบาลทักษิณ (รูปที่ 5 และตาราง 8) ซึ่งเป็นข้อมูลของปี 2547 เหมือนกัน จะพบว่า แม้ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐที่ทำการเก็บข้อมูลคนจนในประเทศไทยเช่นเดียวกัน แต่เมื่อมีนิยามความหมายคนจนแตกต่างกัน กล่าวคือ คนยากจน ในความหมายของ สศช. คือ คนที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน (แตกต่างกันไปแต่ละจังหวัด) แต่ในขณะที่ฝ่ายรัฐบาลเองที่มีนโยบายให้ประชาชนมาลงทะเบียนคนจน (กระทรวงมหาดไทยรับเป็นเจ้าภาพ) โดยให้ประชาชนมาลงทะเบียนใน 7 ปัญหา ได้แก่ ที่ดินทำกิน คนเร่ร่อน ผู้ประกอบอาชีพผิดกฎหมาย กลุ่มนักเรียน นักศึกษาที่ประกอบอาชีพไม่เหมาะสม กลุ่มคนที่ถูกหลอกลวง หนี้สินภาคประชาชน ที่อยู่อาศัยของคนจน โดยจะเห็นได้ว่าจำนวนที่รวบรวมได้นั้นแตกต่างกันถึง 1,239,734 คน

⁹ ค้นเมื่อ 8 พฤษภาคม 2555, จาก http://www.khonthai.com/webpnr/stpnr1_link.php

รูปที่ 5 แสดงร้อยละคนจนทั่วราชอาณาจักร ปี พ.ศ. 2531-2553



ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดยสำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และการกระจายรายได้ สศช. ปี 2554 (สศช., 2554)

ตาราง 8 แสดงจำนวนคนจน เปรียบเทียบข้อมูลจากสภาการพัฒนากิจการเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ (สศช.) และการลงทะเบียนคนจนสมัยรัฐบาลทักษิณ พ.ศ. 2547 เรียงลำดับจาก 10 จังหวัดแรก

สศช. ปี 2547		การลงทะเบียนคนจนปี 2547	
จังหวัด	จำนวน (คน)	จังหวัด	จำนวน (คน)
1 สุรินทร์	451,200	1 นครราชสีมา	433,650
2 ชัยภูมิ	367,300	2 กรุงเทพมหานคร	389,992
3 สกลนคร	366,400	3 ขอนแก่น	299,469
4 อุดรธานี	327,900	4 อุบลราชธานี	260,929
5 เชียงใหม่	319,700	5 ศรีสะเกษ	246,749
6 ศรีสะเกษ	319,300	6 เชียงใหม่	243,877
7 บุรีรัมย์	298,000	7 บุรีรัมย์	236,322
8 อุบลราชธานี	276,900	8 เชียงราย	219,353
9 กาฬสินธุ์	236,400	9 อุดรธานี	218,360
10 เพชรบูรณ์	227,200	10 ร้อยเอ็ด	213,586
จังหวัดอื่นๆ	3,828,400	จังหวัดอื่นๆ	5,496,147
รวม 76 จังหวัด	7,018,700	รวม 76 จังหวัด	8,258,434

หมายเหตุ: ข้อมูลจากสศช. ได้จากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดยสำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้ สศช. 2554 และข้อมูลจากการลงทะเบียนคนจน ได้จากตาราง 1 แสดงข้อมูลพื้นฐานจำนวนผู้มาจดทะเบียน

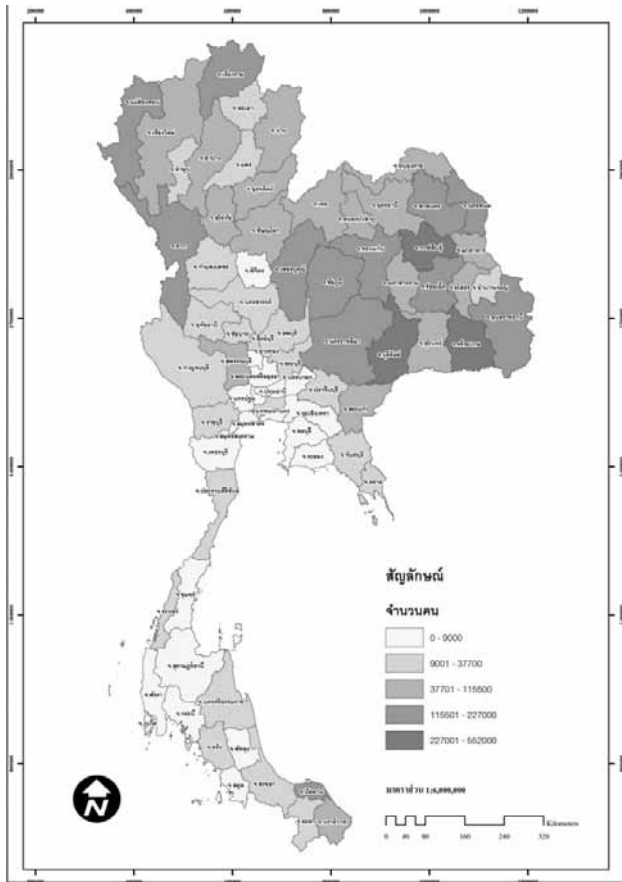
การจดทะเบียนคนจนสมัยรัฐบาลทักษิณได้ให้บทเรียนกับรัฐในเรื่องความน่าเชื่อถือของข้อมูล ในแง่ที่การมีข้อมูลไม่สอดคล้องกับความจริง ย่อมส่งผลต่อคนกลุ่มนั้นๆ ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม รวมทั้งยังส่งผลต่อการกำหนดนโยบายที่ผิดเป้าหมายและความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริงด้วย ดังเช่นกรณีของการได้รับข้อมูลเท็จจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนแออัด ซึ่งเข้าใจว่าเป็นที่อยู่อาศัยของคนจนมีจำนวนมหาศาล โดยระบุว่าในประเทศไทยมีการบุกรุกที่ดินถึง 5,000 ชุมชน รวม 1.6 ล้านครอบครัว จนก่อให้เกิดโครงการบ้านเอื้ออาทร และบ้านมั่นคง แต่ความจริงแล้ว ความต้องการที่อยู่อาศัยมีน้อยมาก สิ่งที่สร้างขึ้นมากลับกลายเป็นเอื้ออาทรแก่ผู้รับเหมาและผู้ร่วมทุนมากกว่า สร้างออกมาจนเกินความต้องการขายไม่ออก (โสภณ, ม.ป.ป.)

เมื่อพิจารณาข้อมูลในปี 2553 จากการกระจายตัวของจำนวนคนจนจากข้อมูลการสำรวจสถานะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (สศช., 2554) จะพบว่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนคนจนมากกว่าภาคอื่นๆ โดย 6 อันดับแรกที่มีจำนวนคนจนมากที่สุด ได้แก่ ศรีสะเกษ จำนวน 552,000 คน บุรีรัมย์ จำนวน 335,700 คน กาฬสินธุ์ จำนวน 324,200 คน นครราชสีมา จำนวน 227,000 คน นครพนม จำนวน 213,300 คน และสกลนคร จำนวน 206,700 คน (ตาราง 9 และ รูปที่ 6)

ตาราง 9 จำนวนคนจน 10 จังหวัดแรกของประเทศไทย พ.ศ. 2553

อันดับ	จังหวัด	จำนวน (คน)
1	ศรีสะเกษ	552,000
2	บุรีรัมย์	335,700
3	กาฬสินธุ์	324,200
4	นครราชสีมา	227,000
5	นครพนม	213,300
6	สกลนคร	206,700
7	ตาก	197,600
8	แม่ฮ่องสอน	170,100
9	เพชรบูรณ์	163,900
10	ชัยภูมิ	161,200
	จังหวัดอื่นๆ	2,525,000
	ทั่วประเทศ	5,076,700

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจสถานะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดยสำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้ สศช. ปี 2554 (สศช., 2554)



รูปที่ 6 แผนที่แสดงจำนวนคนจนที่กระจายตัว
ในประเทศไทย พ.ศ. 2553

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม
ของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผล
โดยสำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจาย
รายได้ สศช. ปี 2554 (สศช., 2554)

5. บทสรุป

อาจกล่าวได้ว่า กระบวนการของการสร้างความหมายเพื่อการแยกแยะกลุ่มชนต่างๆ ของรัฐ บนพื้นฐานของความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมไทยนั้น เริ่มต้นตั้งแต่ช่วงแรกของกระบวนการสร้างรัฐชาติ เมื่อผู้นำทางการเมืองและการปกครองในศูนย์กลางของอำนาจ เริ่มสร้างภาพของความเป็นคนอื่น (the otherness) ให้กับคนในชาติ ด้วยทัศนคติที่มองว่า ความเจริญหรือความศิวิไลซ์นั้นเข้มข้นอยู่ในศูนย์กลาง คนที่อยู่ห่างออกไปจากศูนย์กลางจึงห่างไกลความเจริญ เป็น ‘คนบ้านนอก’ และถ้าอยู่ห่างออกไปกว่านั้นอีกก็ถึงกับเรียกว่าเป็น ‘คนป่า’ ทั้งๆ ที่พวกเขาต่างก็เป็นพลเมืองร่วมชาติเดียวกัน

นัยที่เกิดขึ้นจากการสร้างภาพดังกล่าว ได้กลายเป็นวาทกรรม (discourse) หรือการนิยามความหมายเชิงอำนาจ ที่ผลักให้คนที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางของอำนาจตกอยู่ในสภาวะที่เรียกว่า สภาวะชายขอบของสังคม (marginality) เท่ากับเป็นกระบวนการกีดกันให้คนที่อยู่ห่างไกลเหล่านั้น ไม่ได้รับหรือสูญเสียสิทธิที่พึงมีพึงได้จากพัฒนาต่างๆ อย่างเป็นธรรม ในทางสังคมศาสตร์เรียกกระบวนการดังกล่าวนี้ว่า กระบวนการสร้างสภาวะความเป็นชายขอบ (marginalisation) ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้กับกลุ่มคนที่อยู่ห่างไกลจากอำนาจ ทั้งในแง่ของ

ระยะทางและความสัมพันธ์ทางสังคม กลุ่มคนที่อยู่ห่างไกลจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจก็จะยิ่งไร้อำนาจมากขึ้น ดังเช่นในอดีตที่เกิดขึ้นกับกลุ่มชาวเขาในบริเวณชายแดน หรือตามแนวตะเข็บชายแดนระหว่างประเทศ

ในปัจจุบันพบว่า การนิยาม “คนชายขอบ” นั้นมีความหลากหลายในระดับของการอธิบายความหมาย ทั้งยังซ้อนทับกันด้วยแนวคิดต่างๆ และมีความเป็นพลวัต แต่ไม่ว่าจะใช้มุมมองเช่นใดในการมองเห็นคนชายขอบ ต่างก็มีความสำคัญต่อการนับจำนวนประชากร การเข้าถึงคนกลุ่มต่างๆ ของภาครัฐ และส่งผลต่อทิศทางในการกำหนดนโยบายของประเทศให้เกิดประโยชน์ตรงกับกลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริง และในทางกลับกันพบว่า นโยบายในการพัฒนาประเทศก็ส่งผลต่อการให้ความหมายของการเป็น “ประชากรชายขอบ” และการนับจำนวนประชากรเช่นเดียวกัน

กลุ่มตัวอย่างที่เลือกมาเป็นกรณีศึกษาในบทความนี้ ได้สะท้อนให้เห็นภาพของความเป็นชายขอบว่าสามารถเกิดขึ้นกับกลุ่มคนที่ถูกมองเป็น “คนนอก” คือมิใช่พลเมืองของรัฐ แม้หลายคนจะมีบรรพบุรุษอยู่ในประเทศไทยมาเป็นเวลานาน เช่น กรณี **ชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มชาติพันธุ์ คนไร้รัฐตามกฎหมาย หรือคนไร้สัญชาติ เด็กไร้สัญชาติ และแรงงานข้ามชาติ** และกลุ่มคนที่ถือเป็น “คนใน” หรือเป็นพลเมืองของรัฐ ได้แก่ **กลุ่มคนยากจน** ซึ่งพบว่าแต่ละหน่วยงานจัดเก็บข้อมูลตัวเลขไปตามเป้าหมายที่แตกต่างกัน จำนวนของประชากรที่ได้ในการจัดเก็บจึงแตกต่างกันอย่างยิ่ง

ประชากรชายขอบบางกลุ่มไม่มีการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง อาจเป็นเพราะกลุ่มคนดังกล่าวไม่ถูกมองว่ามีนัยสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ และรัฐไม่มีนโยบายหรือแนวทางในการพัฒนาคนเหล่านั้น เมื่อมีความต้องการในการใช้ข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการหรือรัฐบาลในยุคสมัยใดที่เห็นความสำคัญต่อกลุ่มคนดังกล่าวจึงมีการรวบรวมข้อมูลขึ้นครั้งหนึ่ง เช่น ในกลุ่มของชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มชาติพันธุ์ คนไร้รัฐตามกฎหมาย หรือคนไร้สัญชาติ และเด็กไร้สัญชาติ สำหรับในกลุ่มของแรงงานข้ามชาติที่รัฐไทยเริ่มกำหนดให้แนวทางให้มีการรับรองสถานะแรงงานข้ามชาติให้เป็นบุคคลที่สามารถจะทำงานและอยู่อย่างถูกกฎหมายในประเทศไทยได้นั้น จึงเริ่มรวบรวมตัวเลขของแรงงานข้ามชาตินับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

อย่างไรก็ตาม หากวิเคราะห์ถึงรายละเอียดของมติคณะรัฐมนตรีในแต่ละยุคสมัย ก็จะพบว่ามีความสำคัญต่อจำนวนของกลุ่มประชากรแรงงานข้ามชาติในแต่ละช่วงเวลา ดังกรณีกลุ่มคนยากจน ที่ถูกนิยามใหม่อย่างสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศ ซึ่งพบว่า แม้จะมีการสำรวจประชากรยากจนในปีเดียวกัน แต่ด้วยวัตถุประสงค์ในการสำรวจที่แตกต่างกัน ตัวเลขที่ได้จึงแตกต่างกันตามไปด้วย เช่น การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ในปี 2547 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ และประมวลผลโดยสำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้ นั้น แตกต่างจากการเปิดให้ประชาชนลงทะเบียนคนจนในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นจำนวนถึง 1.2 ล้านคน

ท้ายที่สุดคือ การกำหนดนิยามหรือความหมายของกลุ่มประชากรใดก็ตาม ควรคำนึงถึงความหลากหลายและพลวัตของการเปลี่ยนแปลงบริบทต่างๆ ในแต่ละสังคมเป็นสำคัญ ด้วยเหตุที่ในบางครั้งความหมายเหล่านี้กลับยิ่งเพิ่มความรุนแรง หรือเป็นการตอกย้ำให้ภาพความเป็น “ประชากรชายขอบ” ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม เนื่องจากสิ่งเหล่านี้มีนัยสำคัญต่อการนับรวมคนหรือกีดกันคน ทั้งในมิติของจำนวนประชากรและการกระจายตัว รวมถึงการส่งผลต่อทิศทางในการกำหนดนโยบายและการพัฒนาประเทศในท้ายที่สุด

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กฤตยา อาชวนิจกุล. (2550). *รัฐไทยกับการปรับเปลี่ยนนโยบายเอตส์และอนามัยเจริญพันธุ์ในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- _____. (2554). การจัดระบบคนไร้รัฐในบริบทประเทศไทย. ใน สุรีย์พร พันพิ่ง และมาลี สันภูวรรณ (บรรณาธิการ). *ประชากรและสังคม 2554* (หน้า 103-126). นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- กฤตยา อาชวนิจกุล และกุลภา วจนสาระ. (2552). การจ้างแรงงานข้ามชาติตามพรบ.การทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 กกับการจัดทำบัญชีรายชื่ออาชีพสำหรับคนต่างชาติ. รายงานวิจัยเสนอต่อองค์การระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน (IOM).
- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. (2545). *การสำรวจข้อมูลประชากรบนพื้นที่สูงใน 20 จังหวัด*. กรุงเทพฯ: กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์.
- ชมพู โกติรัมย์. (2554). *หรือเป็นความทันสมัย แต่ไม่พัฒนา*. ค้นเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2555, จาก อาร์วายทีไนน์ เว็บไซต์: <http://www.ryt9.com/s/tpd/1096111>
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2543). *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกสิทธิ์ และความเป็นอื่น*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.
- ทิพย์วรรณ วงศ์สสไพบูลย์. (2551). *สาธารณสุข และการศึกษาของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย*. รายงานโครงการการจัดทำข้อมูลเพื่อโครงการฟื้นฟูและพัฒนาโรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูปที่ 1 (ฝาง) เดือนพฤษภาคม ปี 2551. ค้นเมื่อ 12 มีนาคม 2555, จาก เว็บไซต์ พิพิธภัณฑสถานหลวงที่ 1 (ฝาง) <http://www.firstroyalfactory.org/download/book/6.pdf>
- นภาพร อดิวนิชพงษ์. (2552). *เส้นทางสู่สู่ประกันสังคม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเพื่อนหญิง.
- ปกรณ สุปินานนท์. (2554). *คนเล็กหัวใจใหญ่*. ค้นเมื่อ 19 มีนาคม 2555, จาก OK Nation Blog เว็บไซต์: <http://www.oknation.net/blog/learning/2011/07/19/entry-1>
- ดรุณี ไพศาลพาณิชย์กุล, ปิ่นแก้ว อุณแก้ว และกรรณก วัฒนภูมิ. (2553). *สรุปสถานการณ์ด้านสถานะบุคคลและสิทธิของคนไร้รัฐ/ไร้สัญชาติ ประจำปี 2552-มกราคม 2553*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนาเพื่อเฝ้าระวังสถานะไร้รัฐ. ค้นเมื่อ 27 เมษายน 2555, จาก เว็บไซต์ ไทยเอ็นจีโอ www.thaingo.org/story/stateless_situation53.doc
- ปริดา รอดนวล. (2551). *ชีวิตแรงงานข้ามชาติในชุมชนชนบทไทย: กรณีศึกษาแรงงานสัญชาติพม่าในชนบท ตำบลโคกทม อำเภอเมืองจังหวัดสมุทรสาคร*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาชนบทศึกษาและการพัฒนา สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. (2550). *ความเป็นไปได้ที่จะขจัดความไร้รัฐให้แก่มนุษย์ในสังคมไทย: การถอดประสบการณ์ของรัฐไทย*. เอกสารเสนอในการประชุมสัมมนาวิชาการประจำปี คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. วันที่ 17 ธันวาคม 2550.
- พงษ์เทพ สันติกุล. (2554). *แรงงานในกระแสโลกาภิวัตน์*. ค้นเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2555, จาก อาร์วายทีไนน์ เว็บไซต์: <http://www.ryt9.com/s/tpd/1096111>
- รศรินทร์ เกรย์, อมรรักษ์ บุนนาค และเรวดี สุวรรณนพแก้ว. (2551). *พัฒนาการการจัดทำทะเบียนราษฎร และสำมะโนประชากรในประเทศไทย*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิทยากร เชียงกุล และคณะ. (2545). *โครงการการพัฒนาตัวแบบชีวิตความยากจนเชิงโครงสร้าง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.). (2554). *ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ*. ค้นเมื่อ 1 พฤษภาคม 2555, จาก เว็บไซต์ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ http://social.nesdb.go.th/SocialStat/StatReport_Final.aspx?reportid=180&template=2R2C&yearlype=M&subcatid=32
- สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว. (2553). *การบริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าวในประเทศไทย สรุปปี 2553*. กรุงเทพฯ: กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน.

- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2551). *การสำรวจเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2551*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.
- _____. (2554). *การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในช่วง 6 เดือนแรกของปี 2554*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติพยากรณ์.
- สุริชัย หวันแก้ว. (2546). *กระบวนการกลายเป็นคนชายขอบ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- _____. (2550). *คนชายขอบ: จากความคิดสู่ความจริง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุริยา สมุทคุปดี และพัฒนา กิติอาษา. (2542). *มานุษยวิทยากับโลกาภิวัตน์: รวมบทความ*. นครราชสีมา: ห้องไทยศึกษานิทัศน์, สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- โสภณ พรโชคชัย. (ม.ป.ป.). *คนจนในไทยมีเพียง 10%*. ค้นเมื่อ 1 พฤษภาคม 2555, จาก เว็บไซต์ มูลนิธิประเมินค่าทรัพย์สินแห่งประเทศไทย <http://www.thaiappraisal.org/thai/index.php>

ภาษาอังกฤษ

- Andersson, Matte. (2003). Immigrant Youth and the Dynamics of Marginalisation. *Young*, 11(1), 74-89. Retrieved 17 March 2012, from <http://you.sagepub.com/content/11/1/74>
- Gurung, Ghana S., and Kollmair, Michael. (2005). *Marginality: Concepts and Their Limitations*. IP6 Working Paper 4. Retrieved 13 March 2012, from http://www.nccr-pakistan.org/publications_pdf/General/Marginality.pdf
- Pedersen, Willy. (1996). Marginalitetens reproduksjon = Reproduction of Marginality. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 37(1), 3-27.
- Sirnes, Thorvald. (1999). Alt som er fast, fordamper? Normalitet og identitet i endring = All That Is Solid Melts into Air? Changing Normality and Identity. in S. Meyer and T. Sirnes (eds). *Normalitet og identitetsmakt i Norge = Normality and the Power of Identity in Norway*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- United Nations. 1997. *Principles and recommendations for population and housing censuses statistical papers series M No. 67/Rev.1*. New York: United Nations.